

# Marko Fondse

## Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1969

*Marko Fondse (1932-1999) werd geboren als Marinus Cornelis van Dijke – Fondse was zijn moeders naam. Hij vertaalde o.a. Boelgakov (De meester en Margarita), Dostojevski, Gogol, Tolstoj, maar maakte vooral naam als poëzievertaler, in het bijzonder van het werk van Majakovski. Ook vertaalde hij liefdesgedichten van Heinrich Heine en publiceerde hij een eigen bundel, Herderstas (1985). Een fraai saluut aan zijn vertaalkunst is afkomstig van zijn vriend Peter Verstegen, met wie hij in 1980 het literaire tijdschrift De tweede ronde oprichtte: ‘Zou men een lijst aanleggen, niet van de mooiste Nederlandse gedichten maar van de mooiste gedichten in het Nederlands, dan zouden daar heel wat vertalingen van Marko op te vinden zijn.’*

# Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1969

Als u in mijn plaats hier stond, dan zou u in de afgelopen paar weken zo veel hartelijkheid ten deel zijn gevallen, dat het haast genoeg zou lijken voor een half mensenleven. Ik verzeker u dat die betoonde hartelijkheid een verrukkelijke ervaring is. Die heeft me bijna doen vergeten waaróm ik die prijs gekregen heb, hoewel het toch typisch een *prix pour le mérite* is. En wat me ook direct van het hart moet – het feit dat ik medelaureaat ben van Olga Krijtová maakt deze onderscheiding helemáál tot een vlekkeloos geluk.

Maar al die vreugde ontslaat me niet van een klein gewetensonderzoek. Waarom heb ik die prijs gekregen? In tegenstelling tot de spontane creatieve uiting is het vertalen een nogal controleerbaar nabootsingsprocédé, een bezigheid die vaardigheid, smaak en vernuft vereist en niet in de laatste plaats voeling met de creatieve aandriften van de na te bootsen auteurs.

Laten we maar meteen van het lijstje van verdiensten van de vertaler het nodige aftrekken. De vertaler hoeft geen plot te verzinnen, hij hoeft niet strikt geëngageerd te zijn in de ideeënwereld van de schrijver. Hij hoeft zich geen moment te bekreunen om de compositie van een kunstwerk, want alles is hem tot in de puntjes en komma's voorgedaan. En vooral – hij kan faliekant lak hebben aan de maatschappelijke taboes die zijn voorbeeld heeft geschonden en die deze mogelijk in het gevang hebben geholpen of erger. Dit laatste is zeker niet het geringste ongerief waaraan een vertaler uit het Russisch het geluk heeft te ontsnappen...

De vertaler draagt geen andere verantwoordelijkheid dan naar beste weten en kunnen in zijn eigen taal te doen herleven wat de creatieve geest in een ander taal- en geestesbereik heeft voorgedaan. Wat voor de vertaler overblijft is een kleinigheid. Dat meen ik doodeerlijk, en het heeft me verbaasd dat sommige auteurs zo tegen mijn werk als vertaler opzien. Mijn verering voor de creatieve mens is zo groot, dat ik in mijn werk inderdaad niet meer kan zien dan juist die resterende kleinigheid, waarmee mijn arbeid begint. De enige moeilijkheid zich voordoet is te trachten die kleinigheid in mijn eigen taal weer tot de natuurlijke grootte te doen uitdijen. En dán mag ik u verzekeren dat dát geen grapje is. Of om het in Nederlands *slang* te zeggen: ga er maar aan staan. Het is een heidens karwei, waaraan vrijwel geen bevrediging te behalen is. Een vertaler weet dat hij altijd onder zijn origineel blijft, of op zijn minst er naast, want ik moet aannemen dat sommige boeken in vertaling beter lezen dan in het origineel. Waaruit direct resulteert dat de vertaler zijn werk niet goed heeft gedaan, omdat het té goed is. En voor zulke luidjes werd een naar onze grote dichter en collega Martinus Nijhoff genoemde prijs ingesteld, die ik zou willen kwalificeren als een troostprijs.

Pas toen de jury van de Martinus Nijhoffprijs mij deze troostonderscheiding waardig keurde, is er iets van een jaren lange druk van me afgevallen, noem het een gerechtvaardigd schuldgevoel tegenover de schrijvers die aan mijn hoede waren

toevertrouwd, of liever op genade of ongenade aan mij overgeleverd. Schrijvers ook die ik zonder uitzondering om hun formaat bewonder en om hun onherhaalbaarheid bemin. Let wel, ik hanteer dit woord onherhaalbaar als vertaler, dus als herhaler.

Alles wat ik deed is aanvechtbaar en behalve de Nijhoffprijs heb ik maar één andere troost: ook het werk van mijn vakgenoten is aanvechtbaar, ook van hen die deze prijs al eerder ontvingen. Ik aanvaard die prijs zoals ik denk dat ook zij die hebben aanvaard, als een schouderklopje, omdat we hebben doorgezet, ook al wisten wij dat we het onmogelijke nastreefden. Een paar dagen geleden toen ik mijn nood klaagde bij een Utrechtse hoogleraar in de slavistiek karakteriseerde hij heel puntig mijn leven als een *wrevelig bestaan*. Werkelijk, ik leef het wrevelig bestaan van een oplichter te goeder trouw. Des te oprechter heeft het mij altijd deugd gedaan om van lezers te horen dat ze plezier aan mijn werk beleefden, of dat het ontroeringskracht bleek te bezitten. Want dat plezier en die ontroering waren overgebracht met persoonlijke taalmiddelen, waarmee ik mijn origineel trachtte te dienen. Maar evenzeer wilde ik mijn eigen taal dienen, dat Nederlands dat in de wereld geen naam heeft, maar dat mij steeds verbluft door zijn buigzaamheid en absorptievermogen, die kenmerken zijn van een werkelijk levende cultuurtaal.

Ik weet uit bittere ervaring dat onze taal in het buitenland nauwelijks naam of stem heeft. De laatste tien jaren heb ik overwegend buiten onze landsgrenzen doorgebracht, en hoe paradoxaal het mag klinken, dat buitenlands verblijf heeft alleen maar de liefde voor mijn eigen taal versterkt. Het heeft ook de annexatiedrift in mij aangewakkerd, die ik als een zeer wezenlijke trek van de geboren vertaler beschouw. Om het wat onhebbelijker te formuleren: ik kan gewoon niet velen dat een andere taal een kunstwerk rijk is en dat wij het zonder moeten stellen.

De voor de hand liggende consequentie is alleen maar kunstwerken te vertalen en wel zodanig dat er weer kunstwerken ontstaan, wat helemaal niet zo voor de hand liggend is.

Meer dan Nederlands heb ik niet te bieden, maar vooral ook niets minder. Niet aan mijn auteurs en niet aan mijn lezers. Bij alles wat ik doe, gaat het Nederlands voor. Dat heeft ongetwijfeld heel wat slavistische voorhoofden doen fronsen en mij tot een soort middenfiguur in de Russisch-Nederlandse vertaalwereld gemaakt.

Ik ken vertalingen uit het Russisch die linguïstisch heel wat exacter zijn dan de mijne, maar waar ik als Nederlander niet door kan komen, of die ik alleen maar begrijp omdat ze zich moeiteloos in het Russisch laten terug vertalen. Ik weet dat de jongste generatie van slavisten en vertalers nogal afwijzend staat tegen sommige extravagaties in mijn wijze van werken, maar ik weet ook dat mijn grotere bezetenheid voor het Nederlands dan voor het Russisch de weg heeft geëffend voor een meer onbelemmerde uiting van hun artistieke vermogens, beteugeld door meer wetenschappelijke scholing dan die ik de mijne mag noemen, omdat mijn drukke vertaalpraktijk me gedwongen heeft mijn academische studies op te geven. Ik vind dat een heel troostrijke gedachte. In de vertalerij is niets eeuwig. Het werk moet steeds weer opnieuw worden gedaan en ijdelheid is wel het laatste wat een vertaler siert.

Ik wil de vertaler nu nog even proberen te belichten vanuit een andere hoek. Een vertaler is een soort schaap met vijf poten, of, als ik 'n pars pro toto mag bezigen voor deze gelegenheid: een schaapskop met vijf poten. Twee om mee te ijsberen op zoek naar een passend woord, twee om het schrijfmasjien mee te bedienen en één poot met een hele grote duim eraan. Een schaapskop is hij vooral, omdat hij werkt tegen voorwaarden die iedere gewetensvolle straatveger als maatschappelijk onder zijn stand zou verwerpen. Hoe groot mijn vreugde ook is dat ik u hier vanavond mag ontmoeten om de om de onderscheiding van Olga Krijtová en Marko Fondse te vieren, toch wil ik u niet verhelen dat mijn wrevelig bestaan nog de extra wrevelige dimensie heeft van gerekt te moeten worden door de geldelijke ondersteuning van culturele fondsen. Met een uitgangs-n bedoel ik. Dat is een vervelende zaak, omdat er voor die omstandigheid eigenlijk geen schuldigen zijn aan te wijzen. Het is nu eenmaal niet anders. Maar ik zou aan mijn geweten te kort doen als ik deze gelegenheid niet te baat nam om de hoop uit te spreken dat wij, de hoveniers van de taaltuin, in de nabije toekomst niet al te zeer zullen worden achtergesteld bij sportslieden en andere groeperingen, waarvan is vastgesteld dat ze evenzeer noodzakelijk als onrendabel zijn.

Wat ik hier uitspreek is aangekondigd als een dankwoord. Ik wil daarvan een dankbaar gebruik maken. Vanaf deze plaats wil ik de Nederlandse slavistenwereld, en vooral de Amsterdamse, uit de volheid van mijn hart dank zeggen, al was het alleen maar om het blote feit van haar bestaan. Ik ken geen inspirerender groep mensen dan die slavisten. Zij hebben mij altijd weer die nestwarmte gegeven waarin mijn werk kon gedijen. Zij hebben mijn geestdrift op peil gehouden en aangewakkerd, al was het maar in de vorm van kritiek, die nooit het gevoel ondergroef dat ik met mijn arbeid een noodzaak diende. Ik wil geen namen à part noemen; daarvoor is de steun en hartelijkheid van mijn medeslavisten te hecht en onverdeeld geweest.

De enige naam die ik wél wil noemen is die van mijn Amsterdamse gastvrouw, Joek Eringa. Zonder haar onbaatzuchtige toewijding zou er kwantitatief en kwalitatief heel wat minder werk uit mijn handen gekomen zijn. Zij is geen slaviste, maar is wel altijd mijn ideale lezeres geweest, omdat zij mij de ogen opende voor bepaalde kwaliteiten in mijn Nederlands. Het gevolg is geweest dat ik die steeds bewuster ben gaan uitbuiten.

En tenslotte mijn hartelijke dank aan u die naar mij luistert en die door uw aanwezigheid onderstreept dat ook vertaalsters en vertalers zich een plaats hebben kunnen verwerven in het hart van hen die het Nederlands oprecht zijn toegedaan.

Ik had nooit kunnen denken, toen ik als middelbare scholier mede gevormd werd door het werk van Martinus Nijhoff, dat mijn naam nog eens zou worden gelieerd aan de gedachtenis van zijn vereerde naam. Geloof u mij, die hier tot u heeft mogen spreken is een dankbaar man. Ik hoop dat u er allen in wilt delen. Ik dank u.